



בענין חיובי תשלומין באונס בשכירות פועלים ובתים

שאלה:

א. ראובן שכר את שמעון שיוליך בשבילו יהלומים מניו יורק לארץ ישראל, באמצע הדרך נאנס שמעון שפגשו בו שודדים ושללו כל סחורתו. לימים שכר שוב ראובן את שמעון שיוליך בשבילו יהלומים כנ"ל ובכניסתו לארץ בבדיקת המכס מצאו אצלו את היהלומים והחרימו אותם ממנו והשופט קנס אותו במאסר על תנאי שאם יבריא עוד פעם סחורה מהמכס יכנס למאסר. עתה תובע שמעון מראובן שישלם לו בשני המקרים שכר פעולתו מכיון שהלך חלק מהדרך בשליחותו, האם ראובן חייב לשלם לו? ומה יהא הדין בהנ"ל אם כבר שילם לו ראובן מראש שכר טרחו, האם יכול לבקש ממנו בחזרה?

ב. ראובן הדר בחו"ל התכונן לבוא לימי החגים לארץ ישראל עם משפחתו ולכן שכר דירה גדולה ושלח דמי קדימה ע"ס 300 דולר. כמה ימים לפני בואו התקשר השוכר ואמר שבני משפחתו חלו ל"ע ואינם יכולים לבוא ולכן רוצה לבטל את השכירות. המשכיר חיפש מיד שוכר אחר ומצא רק בסכום פחות ממה שהשכיר לראשון. עתה טוען המשכיר שהראשון צריך לשלם לו ההפרש מהשכירות הראשון לשני והשני טוען הרי אונס אני, הדין עם המשכיר או עם השוכר?

תורף שאלות אלו מתפרד לכמה ראשים ויבוארו כל אחד בפרק נפרד כדלקמן:

- א. כשהאונס הוא מצד הפועל
- ב. כשהאונס הוא מצד בעה"ב
- ג. כששניהם יכולים לקיים תנאם אף שאירע האונס
- ד. כשאירע האונס ושניהם אינם יכולים לקיים תנאם
- ה. חידושו של המחנ"א באונסא דבעה"ב
- ו. הדין בירד להציל ועלה מאיליו
- ז. האם שכירות בית כשנאנס השוכר דינו כשכירות פועלים
- ח. בשכירות בית כשהקדים שכרו

מבוא

מה שעשה תליא אם האונס היה מצד הבעה"ב שהבעה"ב אינו צריך את הפעולה או מצד הפועל שהוא אין יכול להמשיך בעבודתו. כמבואר בב"מ בהאומנין (עז). דהשוכר פועל להשקות

הנה בכל פועל כששכרו אותו למלאכה וקרהו אונס שאין יכול לעבוד יותר אם צריך לשלם לו על מה שלא עשה או על



בעית למיתי לאו אגרא בעית למיתב. (והרמב"ם חולק וסובר שבחמור אף שלא נהנה צריך לשלם לו כפי מה שהלך עיין ס"י ש"י בביאור הגר"א סק"ט. אבל מ"מ בספינה כשנטבע היין מוכח דאין משלם כלל וצע"ק.)

ונמצא מזה דבאונסא דפועל אין צריך לשלם אף על מה שעשה א"כ נהנה הבעה"ב דכיון דהשליח אין יכול לומר אנא הא קאימנא והבעה"ב אומר לו לך וגמור מלאכתך א"צ לשלם לו א"כ נהנה וכדמוכח מספינה וחמור שכתבנו, וכ"כ הנתי' עוד בס"י שלג סק"ט על דברי הרמ"א דאם נאנס הפועל כגון שחלה הוא או אשתו ובניו א"צ לשלם להם כל שכרם רק על מה שעשו "דהיינו דוקא כששכר פועלים אחרים לגמור הדבר שנהנה הבעה"ב במה שעשו אף שהוצרך להוסיף על המקצת מ"מ חשיב נהנה וכמבואר בס"י ש"י לענין השוכר חמור ומת, אבל אם לא מצא פועלים ונאבד שלא נהנה במה שעשו א"צ לשלם להן כלום דומיא דשלח שליח ומצאו תגר"ע"כ. וכ"כ החזו"א ב"ק סימן כג סקכ"א דבאונסא דפועל על מה שעשה תליא אם נהנה הבעה"ב או לא. (ומשמע מהנתי' דעל הבעה"ב לחפש פועלים אחרים, ואם חיפש ולא מצא א"צ לשלם כשלא נהנה, אבל אם לא חיפש כלל צריך הבעה"ב לשלם אף שלא נהנה כי על בעה"ב מוטל החיוב לחפש פועלים אחרים).

(2) ומ"מ אם מת הפועל ויורשיו רוצין לגמור את העבודה מבואר בס"י שכתובנת"י שם דאם הקדים לו שכרו אין יכול לגבות מהיורשין כשהן רוצין לעשות עבודת אביהן, ואם לא הקדים יכול הבעה"ב לומר אין לי עסק עמך וכפי מה שעשה אביך אשלם לך.

השדה או לחרישת השדה ואתא מיטרא שאין יכול לחרוש ולהשקות שדהו או שפסק הנהר בפלגא דיומא תליא אם הבעה"ב פשע דהיינו שידע שהנהר רגיל לפסוק או שא"א לחרוש השדה והפועל לא ידע הוי פסידא דבעה"ב וחייב לשלם לו על כל היום כפועל בטל. ואם לא פשע ששניהם לא ידעו מהאונס או ששניהם ידעו הוי פסידא דפועלים ואין הבעה"ב נותן להם כלום. וכן נפסק להלכה בשו"ע ס"י של"ד.

והנה הנתי' בס"י של"ה מבאר שכל הנידון הוא רק על מה שלא עבד הפועל אז תליא אם בפשיעת הבעה"ב או באונסו. אבל על מה שעשה יש חילוקים אחרים ודינם מבואר בס"י שיא ומקורם מהגמ' בדף עט. דהשוכר ספינה להוליך לו יין למקום פלוני וטבעה הספינה בחצי הדרך. והיוצא מהגמ' והפוסקים כדלהלן:

פרק א' – כשהאונס הוא מצד הפועל

- 1) תלוי אם הבעה"ב נהנה מחצי המלאכה.
- 2) אם הפועל מת ויורשיו רוצים להשלים המלאכה.

1) מבואר בגמ' (ב"מ עט.) דאם א"ל ספינה זו ויין סתם אף אם נתן כבר את המעות לבעל הספינה (בעל הספינה מחשב כפועל בשאר דוכתי ששכר אותו למלאכה והוא בא להוציא עתה מעות) יחזיר דכיון דבעל הספינה אינו יכול לקיים תנאו להביא ספינה זו שהתנה הוי אונסא דפועל וא"צ לשלם לו כלום. אמנם התוס' כתבו שם דדוקא הכא שלא נהנה הבעה"ב כלום במה שהביא את היין לחצי הדרך, אבל כל היכא שנהנה במה שעשה צריך לשלם לו מה שנהנה וכמבואר בגמ' לגבי חמור אילו עד הכא

פרק ב' - כשהאונס הוא מצד בעה"ב

- יש חילוק אם הפועל היה לו ג"כ הפסד.
- יש חילוק אם כבר הקדים לו המעות.

1) עוד מבואר התם דכשא"ל ספינה סתם ויין זה אף שלא נתן צריך ליתן דהפועל אומר לו הב לי חמרא ואנא מייתינא ספינתא והיינו דהוי אונסא דבעה"ב צריך הבעה"ב לשלם לפועל, אמנם בזה כתבו התוס' פלוגתא בין הריב"ן לריב"ם הריב"ן סובר דאף דבאתא מיטרא א"צ לשלם על מה שלא עשה דהוי פסידא דפועלים ורק על מה שעשה חייב לשלם, מ"מ הכא כיון שהמשכיר הפסיד ספינתו ומוכן לקיים תנאו משלם כפועל בטל אף על מה שלא עשה.

לומר שנכלל בשכרו גם האחריות על החמור. אמנם עיין לקמן בפרק ו' מה שכתבנו שם בשם הבאר יצחק, ומדבריו משמע דכל היכא שיש הפסד לפועל חייב הבעה"ב לשלם לו כל שכר פעולתו ואין זה קשור דווקא בספינה. ולפי"ז בשוכר חמור ומת ונפסד היין כנ"ל לחזו"א פטור, ולהבאר יצחק חייב.

אמנם הריב"ם שם בתוס' חולק דאף היכא שהמשכיר הפסיד ספינתו נמי אין משלם על חצי הדרך שלא הלך כיון שאונס הוא וכמו כל פסידא דפועלים באתא מיטרא. ונמצא דבאונסא דבעה"ב דעל מה שעשה ודאי חייב לשלם ואף כשלא נהנה הבעה"ב דהא בספינה כשנטבע היין הא לא נהנה ומ"מ צריך לשלם לו באונסא דבעה"ב והפלוגתא היא על מה שלא עשה

ובביאור הדבר שיש הבדל אם המשכיר הפסיד ספינתו כתב החזו"א (ב"ק סימן כג סק"יב) וז"ל: "ויש לעיין מה טעם הוא זה שהמשכיר הפסיד ספינתו הלא אין השוכר חייב בהפסדו של משכיר אלא שאנו דנין אם חייב את השכירות שפסק עמו ואם הדין נותן שאינו חייב בחצי הדרך שלא הוליד, כי הפסיד ספינתו מאי הוי. ונראה דלעולם שכר שהמשכיר נוטל כלול בו אחריות של אונסין דכל הדרכים בחזקת סכנה ואם באמת אירע האונס הו"ל כשימש השוכר בספינה שימוש יתירא ואשר נשתעבד בשכרה בשביל ספק זה" עכ"ל.

וכתב הנתי' בסי' של"ה דכן מבואר נמי בההיא דבני העיר ששלחו שקליהן ונגנבו או שאבדו שנשבעין השלוחין ליטול שכרן ומשמע דנוטלין שכרן עכ"פ על מה שעשו, והיינו מטעמא דכיון דהוי אונסא דבעה"ב שנאבד הדבר באונס והם פטורין על האונסין והפועל אומר אנא הא קאימנא צריך לשלם עכ"פ על מה שהלך אעפ"י שלא נהנה. וכ"כ ג"כ הנתי' בסי' שלג סק"ה. ועל מה שלא הלך אף באונסא דבעה"ב פטור וכדמוכח מההוא דאתא מיטרא. ורק בספינה סבר הריב"ן שחייב לשלם אף על מה שלא הלך וכמוש"ל. ועיין עוד בחי' רעק"א בסי' של"ה שהקשה שם על הרשב"א שחייב לשלם באונס על כל הדרך דאף להמתבר הכא היינו רק מטעם שהפסיד ספינתו, אבל בלא הפסיד אין נותן לו כל שכרו.

ונראה לכאורה פשוט דדוקא בספינה נוטל המשכיר שכר גם על האחריות של אונסין וכמו"ש דכל הדרכים בחזקת סכנה, אבל בשוכר חמור סתם להביא יין זה ומת החמור בחצי הדרך ונפלו חביות היין ונשברו ונפסד היין אין מסתבר

ועיין בחי' הריטב"א שתי' את קו' תוס' דמירי בקבלן שנתחייב להוליד לו



שסובר דבפסידא דפועלים אף אם הקדים לא מהני וצריכין להחזיר ע"כ שסברו כהמרדכי דהטעם משום דה"ל להתנות וכמו"ש הגר"א דמה"ט אף אם נתן יחזיר, אבל הריב"ם שסובר דכשהקדים מהני אפשר דסבר כהרא"ש דהטעם הוא משום דהממע"ה וכשהקדים השני הוא המוציא. אמנם אפשר דבאמת סבר כהמרדכי, אך בהקדים מהני מטעמא אחרינא וכמו"ש הש"ך בסי' של"ד סק"ב דכיון דנתן לו שכרו נתרצה לו שיהיה שלו אף אם יארע לו אונס וכמו"ש התוס' בדף עט: ובאמת שהתוס' כתבו כן רק בספינה זו ויין זה להריב"ן, אך הש"ך למד דה"ה לספינה סתם ויין זה.

והנה בפלוגתא דהריב"ן והריב"ם פסק המחבר בסי' שיא כהריב"ן שחייב ליתן לו כל השכר וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם, והרמ"א פסק כהריב"ם והרא"ש שאין נותן לו אלא שכירות מחצי הדרך, אבל הש"ך פסק כהמחבר שנותן כל השכר בספינה אבל בשאר אונסא דבעה"ב לכו"ע אין משלם אלא על מה שהלך. ולפימשי"ל יש עוד נפק"מ בין ב' הדיעות בכל אונסא דבעה"ב הענין אי הקדים אי מהני, דלהמחבר אף בהקדים לא מהני ולהרמ"א מהני הקדים. והקשה ידידי אחד מבני החבורה הר"ר אשר שפירא הי"ו דבסי' של"ד כתבו הרמ"א והש"ך בפשיטות דהקדים לו שכרו מהני ואמאי לא הזכירו שם דתליא בפלוגתת המחבר והרמ"א. והש"ך כתב שם דהטעם הוא דכיון דנתן לו שכרו נתרצה שיהא שלו אף אם יארע אונס. ולכאוי לפימשי"ש להרמ"א מהני הקדים מטעם דהוא המוחזק וכהריב"ם. וצ"ע.

ספינתו עד מקום פלוני וכיון שבעל הספינה מזומן להשלים תנאו וקבלנותו ואין העכבה מצידו חייב בכל שכרו. והיינו דס"ל כהראב"ד שסובר דכי אמריי פסידא דפועלים היינו רק בשכיר יום אבל בקבלן צריך ליתן לו שכרו וכמו שכבר קנאו לזה. אבל הרמב"ן חולק עליו וכן בשו"ע סי' של"ד לא נפסק כן. וע"ע בענין זה לקמן בפרק ו'. אמנם אף להראב"ד היינו דוקא באונסא דבעה"ב אבל באונסא דפועל אף דהוי קבלן נמי אין משלם על מה שלא הלך.

(2) והנה מ"ש שלהריב"ם אף בספינה אין משלם על החצי שלא הלך אף באונסא דבעה"ב, מ"מ סובר הריב"ם שאם נתן לא יטול וכמו"ש התוס' בשמו דהא לא קשיא ליה דכיון שהוא מוחזק ומזומן לקיים תנאו לא יחזיר כלל. וכתב החזו"א שם סק"יג שנראה דעת ריב"ם שגם באתא מיטרא דהוי פסידא דפועלים ג"כ אם נתן לא יטול דטענת האונס מהני רק למיפטר שלא יתן אבל אם נתן כבר זכו בשכרן כ"ז שהן מזומנין לקיים תנאם. אבל להריב"ן שסובר דספינה דוקא משלם אף מה שלא הלך אין הבדל אם הקדים או לא ובאתא מיטרא הוי פסידא דפועלים אף שהקדים שכרן.

ועיין בסי' של"ד בדינא דהפסד דפועלים שכתב שם הגר"א דהוא פלוגתא מה הטעם בזה דלהרא"ש הטעם דכיון דהוי אונס דלא ה"ל לאסוקי אדעתיה המוציא מחבירו עליו הראיה. ולהמרדכי הטעם משום דה"ל לפועל להתנות וכיון שלא התנה יפסיד. ויבואר אי"ה לקמן. וכתב שם הגר"א דלהרא"ש אם הפועל כבר מוחזק דאז הבעה"ב הוא המוציא אין יכול להוציא וצריך להביא ראיה. ולהמרדכי אף שכבר נתן לפועלים צריכים להחזיר. ולפי"ז צ"ל דהריב"ן

וכתב החזו"א (שם סק"ג) דכל ספיקו של הריב"ם אינו בלא נתן אבל בנתן ודאי חולקין הכל. דבנתן להריב"ם מהני כמו לא נתן להריב"ן שבספינה סתם ויין זה להריב"ן יתן שכר כל הדרך ולהריב"ם אם נתן לא יטול ולכן הכא חולקין כל הדרך.

2) ובדינא דחולקין כתב הסמ"ע סק"ז דחולקין היינו חצי השכר ולא תליא כפי מה שהולכו ואף אם הולכו פחות מחצי הדרך או יותר מחצי הדרך לעולם נותן לו חצי השכר כיון דשניהן שווין בקיום התנאי ואף אחד אין רוצה להשלים חולקין ביניהם. אלא שלא הכריע בזה והש"ך כתב שהוא מוכרע כן. וכן כתב שם החזו"א כהש"ך.

3) עוד כתב בשו"ע שם דהא דחולקין השכר היינו דוקא כשאין אחד מהם רוצה להשלים אבל זה מביא יינו וזה אינו מביא ספינה אם נתן יטול ויוציא השכר מתחת ידו. וכן אם זה מביא ספינה והשני אינו מביא יין צריך לשלם לו כל שכירותו. ומקורו מהרא"ש. וכתב שם החזו"א דאפשר דאם השוכר מודה שאין לו צורך בהולכת יין אחר ולא השתדל להביא יין רק כדי להפטר מן המשכיר מפני שידוע שאין לו ספינה אחרת והי"ה להיפך במשכיר שהביא ספינה מפני שידוע שההוא אין לו יין להוליך לאו כלום הוא והוי דינו כספינה סתם ויין סתם דחולקין.

אמנם יל"ע בהאי דינא שחולקין שלא ביאר המחבר אם נותן לו חצי או רביעית. ולפימ"ש שאף הריב"ן מודה שבשאר שוכרים שלי"ש לומר שטבעה הספינה נמי אין משלם על החצי שלא הלך ג"כ יש להסתפק אם כבר נתן אם יכול לחזור וליטלו ממנו וא"כ צ"ע אמאי

ועיין לקמן בשם המחנה אפרים שסובר שדעת הרבה ראשונים שכל היכא שהאונס הוא אינו מצד הפועל, והפועל מוכן לקיים התנאי נוטל כל שכרו ואף היכא שלא טבעה ספינתו.

פרק ג' - כששניהם יכולים לקיים תנאם אף שאירע אונס

1) בגמ' מבואר שחולקים היינו חצי או רביעית.
2) אין הבדל כמה הולכו למעשה אלא לעולם חולקין.
3) אם אחד מהם רוצה להשלים התנאי.

1) עוד מבואר התם שאם שכר ספינה סתם ליין סתם ונטבע הספינה עם היין בחצי הדרך הרי אלו חולקין השכר שהרי ביד שניהם להשלים, והנה התוס' כתבו בשם ריב"ם שנסתפק אם חולקין חצי השכר שהלך דוקא ונותן רביעית או חולקין כל השכירות. וכתב המהרש"א דספיקו הוא רק לפי פירושו דשכר חצי הדרך שלא הלך לא יתן כיון שהוא אונס יש להסתפק דחולקין היינו בחצי שהלך והיינו רביעית. אבל להריב"ן שמשלם אף על מה שלא הלך ודאי חולקין הכל ומשלם חצי.

והנה אף להמחבר שפסק להלכה כהריב"ן שמשלם לו שכירות של כל הדרך. מ"מ היינו דווקא כשהמשכיר נפסד וכמ"ש לעיל בשם התוס' ובביאור החזו"א והבאר יצחק, אבל היכא שלא היה לו הפסד לפועל שכתבנו שלכו"ע אין משלם לו אלא על מה שהלך, יצא לפי"ז שבשאר דברים כששניהם יכולים לקיים תנאם ג"כ יהא לנו ספק אם הכוונה שחולקין כל הדרך או רק חצי הדרך והיינו רביעית.

דידיה.

ולפי"ז בבני העיר ששלחו את שקליהן שכתבנו שאם שכרו את השליח לשקלים סתמא הוי כסתם וסתם ויחלוקו, ואם השליח אומר אנא הא קאימנא חייבים ליתן לו כל שכרו. היינו אף כשהשליח אינו חוזר אל בני העיר. אלא שולח להם ע"י שליח לאמור שהוא באמצע הדרך והוא מוכן להמשיך עם עוד שקלים הרי הם מחויבים ליתן לו כל שכרו.

אמנם לאחר העיון נראה שיש לדון בזה, דהנה יש להקשות אהא דספינה סתם ויין סתם שכתבנו דאם הלה מביא ספינה אחרת חייב לשלם לו כל שכירותו אמאי בספינה סתם ויין זה אף אם הלה מביא ספינה אחרת לא מצינו שיצטרך לשלם לו כל שכירותו (ואף להמחבר שכי שחייב ליתן כל שכירותו היינו רק מטעם שהפסיד ספינתו אבל בלא"ה לא), וצ"ל כמו שכי בפרישה דביין זה אין יכול בעל היין לקיים תנאו דהא קאמר זה משו"ה אין משלם על מה שלא הוליכו אבל ביין סתם שיכול לקיים תנאו ולהביא יין אחר וכיון שלא הביא ישלם כל שכרו. וכ"כ בחזו"א (שם סק"י"ג).

ולפי"ז ביין סתם כשהוא ג"כ אנוס שאין יכול להביא יין אחר לאמצע הדרך בלא תשלום חדש אולי הוי כיון זה שפטור על מה שלא הלך, או אפשר דמ"מ כיון שבמציאות יכול לקיים תנאו ל"ה כאנוס וחייב לשלם ויל"ע.

ולפימ"ש עד עתה יש לנו להוסיף דאם נאמר דבעל היין צריך להביא את היין למקום שטבעה ספינתו ומשם מוליד הלה את היין למחוז חפצו פשוט הוא שמשלם לו את כל מה שסיכם עמו מתחלה. ואם נאמר כהצד הב' שבעל היין

לא מצאנו להפוסקים שיבארו פרט זה אם חולקין היינו חצי או רביעית, אבל מדברי הסמ"ע שדן אי חולקין היינו חצי השכר או כמו שהלך משמע דהיינו חצי מכל הדרך דאל"ה הל"ל די"ל "חצי ממה שהלך" ולא "כמו שהלך".

ולפי"ז נמצא דבני העיר ששכרו שליח עם שקליהן ולא שכרו את השליח על שקלים אלו בדוקא אלא על שקלים סתמא ונאנסו השקלים באמצע הדרך והשליח אומר אנא הא קאימנא ואני מוכן לקחת עוד שקלים ובני העיר אומרים לו בוא וטול שקלים אחרים דהא שכרוהו לשקלים סתמא יהא הדין שחולקין חצי השכר. ואם בני העיר אין להם שקלים אחרים והשליח מוכן לקחת עוד צריכים לשלם לו כל השכר דאז הוי כמו שבעל הספינה מביא הספינה וזה אינו מביא את היין. וכן להיפך אם השליח אין מוכן ללכת עוד פעם והבעה"ב בני העיר רוצים לתת לו אחרים, אין חייבין לשלם לשליח כלום.

והנה בהאי דינא דספינה סתם ויין סתם שכתבו הראשונים והמחבר שאם הלה הביא ספינתו ואין בעל היין מביא יין אחר צריך לשלם לו כל שכירותו. היה נראה לכאורה פשוט שאינו צריך להביא ספינתו לתחילת הדרך שיצא משם אלא סגי שיביא ספינה אחרת למקום שטבעה ספינתו דהא הטעם הוא שהפועל אומר לבעה"ב אנא הא קאימנא והנני מזומן לגמור מלאכתי ואם הבעה"ב אינו מביא יין אחר נמצא דמזלו של בעה"ב גרם וחייב לשלם. ולהאי טעמא א"צ שיעשה עוד פעם את כל מלאכתו אלא סגי שיכול לגמור את מלאכתו הראשונה וכיון שיכול לגמור את מלאכתו הראשונה לא הוי אונסא

2) אכן גם בזה הקשה ידידי הר"ר אשר שפירא הי"ו דאמאי הכא בזה וזה ששניהם אין יכולים לקיים תנאם באונס אמריי דהקדים מהני אף על מה שלא הלך, ובספינה סתם ויין זה שהאונס הוא רק על בעל היין סובר הריב"ן שאף בהקדים אינו משלם על החצי שלא הלך וצריך להחזיר לו וכמוש"ל דרק כיון שבעל הספינה אבד ספינתו אבל בלא"ה על מה שלא הלך צריך אף להחזיר לו, והרי בעל הספינה אינו אנוס ולמה יצטרך להחזיר המעות וכי גרע משניהן אנוסים, וצ"ע.

פרק ה' - חידושו של המחנ"א באונסא דבעה"ב

1) והנה המחנ"א שם סימן ח' הביא דגדולי הראשונים סוברים דאף בפועל כשלא הפסיד ספינתו ואינו מוחזק כל שהפועל אומר אנא הא קאימנא נמי נוטל כל שכרו והם רבינו יואל שהובא במרדכי שפסק שאם מת התינוק צריך לשלם לו כל שכרו, וכן הרשב"א בתשובה שהובא בב"י בסי' שלי"ה בראובן ששכר לשמעון שישמשנו בדרך נסיעתו ומת ראובן בחצי הדרך שנותן לו כל שכרו, (אמנם הנתי' בסי' שלי"ה סק"א ג"כ תמה ע"ז דהא הוא אונסא דלא הו"ל למידע ופסידא דפועלים. ותירץ דס"ל כהראב"ד שהובא בב"י סי' שלי"ד דדוקא בשכיר יום ונתבטלה המלאכה הוא פסידא דפועלים אבל שכרו בקבלנות לעשות דבר פלוני ונתבטל הדבר מחמת אונס הוא פסידא דבעה"ב וחייב לשלם, אבל אן באמת לא ס"ל כן אלא דאף קבלן דינו כשכיר יום שהו פסידא דפועל). וכתב שם עוד שנראה שגם דעת הר"י"ח והרי"ף והרמב"ם הוא דכל דהפועל יכול לומר אנא הא קאימנא נוטל כל שכרו.

מיקרי כאנוס והבעל הספינה צריך להביא ספינתו לתחילת הדרך, מ"מ יצטרך הבעה"ב לשלם יותר ממה שסיכס עמו בתחלה דמקודם שכרו רק לדרך אחד ועתה הולך בשבילו חצי דרך ודרך ולכן מסתבר שצריך לשלם לו התוספת של המלאכה.

פרק ד' - כשאירע האונס ושניהם אינם יכולים לקיים תנאם

1) הממון נשאר ביד מי שמוחזק בו.
2) קושיא אמאי באונס של הבעה"ב לא מהני כשהפועל מוחזק.

1) שכרו הספינה זה להוליד יין זה ואירע אונס בשתייהן, מבואר בגמ' שם ובשו"ע שאם נתן לא יטול להחזירו ואם לא נתן לא יתן שאין זה יכול להביא הספינה עצמה ולא זה יכול להביא היין עצמו ולכן הממון נשאר ביד המוחזק דיאמר לחבירו לית לך גבאי ולא מידי דקיים תנאך ואם נתן לא יחזיר אפילו על מה שלא הלך וכמבואר להדיא בתוס' שם.

ולפי"ז כל אונס שהוא על שניהם ששניהם אינם יכולים לקיים התנאי אין שום אחד יכול להוציא מחבירו ממון אם לא נתן לא יתן ואם נתן לא יטול. וכן בההיא דבני העיר ששלחו את שקליהן אם מצאוהו ליסטים מזויין ולקחו ממנו את ממונו דזה הוא אונסא דבעה"ב כמו"ש הנתי' בסי' שלי"ה ועתה יש גם פחד לעבור באותו הדרך ולכן אין השליח רוצה ללכת עתה לשם דזה הוא כאונסא דשליח וכמוש"ש הנתי' שהשליח אין יכול לומר אנא הא קאימנא, וכיון ששניהם אין יכולים לקיים תנאם אמריי דהממע"ה.



3) והנה מן הסברא קשה להבין אמאי באונס דלא שכיח יתחייב לשלם יותר הא יותר לא ה"ל לאסוקי מילתא דלא שכיחא ואם באונס דשכיח הוי פסידא דפועלים לפימשי"ל או מטעם המוציא מחבירו עליו הראיה או מטעם דבאונס אין שייך דינא דגרמי דגרמי חייב רק בפשיעה א"כ מכ"ש במילתא דלא שכיחא. אמנם לפי טעם המרדכי שכתבנו לעיל דאונסא דפועל היינו מטעם דהפועל ה"ל להתנות שאף באונסין ישלם לו, אולי יש לומר דבאונסא דלא שכיח דאף הפועל לא ה"ל לאסוקי אדעתיה ולא ה"ל להתנות אין הפועל אשם בזה וחייב הבעה"ב לשלם לו. אך מ"מ צ"ע דאף הבעה"ב לא ה"ל לאסוקי אדעתיה ומה עדיפות לפועל בזה שיוכל להוציא.

ועיין בספר ברכות משה על המחנ"א בשם שו"ת נחפה בכסף ובשם מנחת פיתים בסי' שלי"ד שתמהו על המחנ"א דכל כה"ג דבלא שכיח חייב הו"ל להשי"ס לפרש וכן דדבר זה צ"ע גדול ומשמעות הפוסקים אינה כן.

אולם המהר"ם ברי"ב שממנו מקור דין זה דבאונס דלא שכיח ודאי חייב יש לו מהלך אחר בכל הדין של אונס, ותו"ד הוא כך (דפוס פראג סימן צ'): דכל שומר שכו כשנגנב או נאבד מפסיד השי"ש שכרו וכמבואר בהזהב אמנם בגניבה באונס גמור כגון ליסטים מזויין אינו מפסיד שכרו, ולדבריו כל היכא שאין מפסיד שכרו מקבל שכר אף על להבא על מה שלא שמר, דכל פועל דינו כשי"ש ולכן בהאי דאגר אגירי לדולא ופסק נהרא בפלגא דיומא אי לא הוה רגיל דפסיק פסידא דפועלים להפסיד שכרו ואע"ג דלאו פשיעה היא מ"מ אונס ג"כ לא הוי אלא רק כמו גניבה ואבידה דמי דזימנין דשכיח קצת וממילא מפסידין שכרו.

והביא ראייה לסברות אלו מהא דפרק הזהב (ב"מ נ"ח ע"א) דמוקי תלמודא להברייתא דבני העיר ששלחו את שקליהן ונגנבו או שאבדו וכו' נשבעין לבני העיר, דאעפ"י שאין נשבעין אהקדשות ליפטר, הכא מיירי בנושא שכר ונשבעין לבני העיר ליטול שכרן. ומיירי בנגנבו בליסטים מזויין שאין מפסידין שכרן כיון שהם אנוסים ע"כ.

ולמד המחנ"א שנשבעין ליטול שכרן היינו כל השכר אף על מה שלא נשאו את השקלים. והשתא בשלמא לסברת הר"ח והרשב"א ניחא דנשבעים ליטול את כל שכרם משום דיכולים לומר אנא הא קאימנא תן לנו אותם שקלים להולכים ואם נאנסו השקלים הם לא נתחיבו באונסים, אבל להדיעות דבאונס פטור הבעה"ב לשלם השכר קשיא אמאי נשבעין ונוטלין כל שכרן הא נאנס בעה"ב.

וממשיך המחנ"א שזה ימים ראה שהמהר"ם מרוטנבורג בתשובה (דפוס פראג סימן צ') ישב דעד כאן לא אמרינן כל אונסא פסידא דפועלים אלא באונס דשכיח אבל באונס דלא שכיח הוי פסידא דבעה"ב והתם בפרק הזהב מוקי לה תלמודא בנגנבו בליסטים מזויין דהוי אונס דלא שכיח ולכן נוטלים כל שכרם. ויובאו דבריו לקמן בעז"ה.

2) ומדבריו נתחדש לנו ב' דינים. א) דכל היכא שהפועל יכול לומר אנא הא קאימנא ומזומן לקיים תנאו צריך הבעה"ב לשלם לו כל השכר. ב) אף להסוברים דאין צריך בעה"ב לשלם כל השכר היינו דוקא באונס דשכיח. אבל באונס דלא שכיח חייב הבעה"ב לשלם כל שכרו.

הי"ל למידע הוי פסידא דפועל, ועיין בסמ"ע (סי' רס"ד סק"יא) שהביא דברי הע"ש דמיירי שהתנה בפירוש שיתן לו שכרו אם לא יציל, אבל הסמ"ע חלק עליו דא"כ גם דמי חמורו הי"ל ליתן לו דהא כל תנאי שבממון קיים, ועוד דכל המקור דמיירי בהתנה נלמד מהגמ' ושם מיירי בהתנה עמו סתם. וא"כ קשה דבלא הציל לא יתן לו כלום והוי פסידא דפועלים. והוכיח מזה המחנ"א כדינו דכל היכא שהפועל יכול לומר אנא הא קאימנא ומה שהיה לי לעשות עשיתי נוטל שכר טרחו אף שלא עביד שליחותיה ולכן כיון שהפועל שירד להציל ומוכן הוא למלאכתו, אף שלא הציל מחמת אונס משלם לו שכר טרחו.

וצ"ל לדבריו דמ"מ אינו נותן לו דמי חמורו שהפסיד אף דאומר אנא הא קאימנא דזהו פשוט שאין בדעתו לשלם לו את דמי חמורו אם לא יציל את שלו ואומדנא דמוכח הוא, אלא רק את דמי טרחו דזהו אפ"ל שמשלם לו כל מה שטרח אף שבסוף לא הציל.

אבל הנתי" (שם סק"ג) ג"כ הקשה כזאת שכיון שלא הציל הוי פסידא דפועלים ולא תירץ כהמחנ"א כיון שהוא סובר שבכל אונס אין משלם לו כל שכרו ולכן תירץ באופן אחר דכשהתנה אף אם לא הציל מ"מ כיון שגילה דעתו שרצה לשכור מצילין, הרי הרויח במה שהלך זה שלא היה צריך ליתן שכר למצילין אחרים משו"ה צריך ליתן לו שכרו, והיינו דלגבי הטירחא הוי עשה שליח שליחותו שההנהו שלא לשכור פועלים אחרים.

עוד אפ"ל דהא דהוי פסידא דפועלים היינו רק כששכר פועל למלאכתו וקרהו אונס אז יש לדון אם ידע הבעה"ב או

והיינו דכל האונסים המבוארים בהאומנין שמפסידין הפועלים היינו דברים השכיחין קצת ולכן לא הוי אלא כמו גניבה ואבידה ולא כאונס גמור ולכן ש"ש מפסיד שכרו, אבל באונס גמור דלא שכיח כלל אינו מפסיד שכרו וככל ש"ש שאינו מפסיד שכרו באונס גמור. ועיין לקמן בפרק ז' שכתבנו לתרץ את דברי המרדכי עפ"י שיטת המהר"ם

אכן כ"כ לעיל שהנתי" (סי' ש"ג סק"ג וסי' שלד סק"ג) למד דהא דנשבעין לבני העיר ליטול שכרם היינו רק משכר שמירה עד שנאנס אבל משכר שמירה אחר שנאנס עד סוף הזמן שקבע ודאי דפטור ואפי' באונסא דבעה"ב ובההיא דהאומנין בכל האונסין דהוי פסידא דפועלים אף דהוי אונס דלא שכיח כלל נמי פטור על מה שלא שמר. ועל מה ששמר כבר יש חילוקים אם נהנה או לא נהנה באונסא דפועל ובין אונסא דבעה"ב.

4) והנה המחנ"א הביא עוד ראייה לשיטתו דכל היכא דהפועל יכול לומר אנא הא קאימנא צריך הבעה"ב לשלם לו כל שכרו מהא דאמרינן במתני' בהגוזל בתרא (קטו): שטף נהר חמורו וחמורו חבירו שלו יפה מנה ושל חבירו שוה מאתים הניח את שלו והציל את של חבירו אין לו אלא שכרו, ואם אמר לו אני אציל את שלך ואתה נותן לי את שלי חייב ליתן לו, וע"ז קאמר הגמ' (קטז). בעא מיניה רב מרבי ירד להציל ולא הציל מהו א"ל וזו שאילה אין לו אלא שכרו. וביארה הגמ' שם דכיון דלא עשה שליחותו אין נותן לו אלא שכר טרחו ולא מה שהתנה עמו ולא מה שהפסיד על ידו. וקשה אמאי שכר טרחו הוא נוטל הרי התנה עמו שכשיציל יתן לו דמי חמורו שהפסיד וכיון שלא הציל אינו מקבל כלום ואף שהיה באונס הא כל אונס דלא



חמורו. אמנם הנתי הסכים עם הרמ"א שהוא פטור.

והנה דברי הסמ"ע טעונים ביאור אמאי יתחייב לשלם דמי הפסד חמורו ומ"ש מכל פועל שקרהו אונס ולא השלים מלאכתו דהוי פסידא דפועלים, ומצאנו בזה כמה דרכים:

א) דהנה במ"ש לעיל דבכל אונס הוי פסידא דפועלים כתבו הרמב"ן הנימוק"י (ב"מ מו:): דאריס כיון דהוי שותף בגוף הקרקע זכה בכל שבח שיגיע בקרקע, וכתבו עוד בשם הראב"ד דאפילו קבלן כך הוא דינו שמאותה שעה זכה בשכירותו ונותן לו שכרו משלם.

והרמב"ן ז"ל חלק עליו דודאי כל שלא עשה שליח שליחותו אינו נותן לו אלא כמו שעשה. והביא ראיה מהא דקאמר הגמ' דירד להציל ולא הציל אין לו אלא שכרו. איתביה השוכר את הפועל להביא כרוב ודורמסקנין לחולה ומצאו שמת או שהבריא נותן לו שכרו משלם, ושני ליה התם עביד שליח שליחותיה הכא לא עביד שליח שליחותיה. ומשמע דכשלא עשה השליח שליחותו אעפ"י שנעשית מאיליה כגון שבאו דורמסקנין ממקום אחר או שהבריא אין נותן לו אלא שכרו ולא כפי שהתנה עמו. והתם מסתמא מיירי בקבלן ומ"מ אין משלם לו. ע"כ קושית הרמב"ן. ולכאורה צ"ל שהראב"ד יתרץ דהתם מיירי רק בשכיר יום ולא בקבלן, וצ"ע,

ולפי"ז נמצא דפלוגתת הרמ"א והסמ"ע שכתבנו בגוונא שהתנה שיציל ועלה מאיליו אם צריך לשלם לו כל מה שהפסיד הוא פלוגתת הראב"ד והרמב"ן דהתם נמי שכר פועל קבלן, אבל המלאכה נעשית מאליה שהחולה הבריא

ששניהם לא ידעו וכו' אבל בירד להציל הרי הנהר שטף את החמורים והתוס' כתבו דמיירי שיכולים להציל ע"י הדחק. וא"כ יודע הוא שיכול להיות שעם כל פעולות ההצלה לא יצליח להציל ומסתבר לומר שמסכים בדעתו שאז יתן לו את דמי טרחו דהא גם הוא אינו יודע שודאי יצליח להציל ול"ד לכל אונס שאינם מעלים בדעתם שיארע מקרה כזה. וכ"כ החזו"א שם סק"יט "דשכר הטורח סתמא נתחיבו על ספק הצלה."

אבל המחנ"א והנתי למדו דהוי אונס וכמו שאר אונסין ולכן הוצרכו לתרץ מ"ש משאר אונסין דהוי פסידא דפועלים.

פרק ו' - הדין בירד להציל ועלה מאיליו

כמה דרכים בביאור פלוגתת מהר"ם פדאוה והסמ"ע

וכיון דאתינא לדינא של ירד להציל יש להוסיף דהנה ברמ"א בסי' רסד ס"ד כתב דהיכא דלא התנה כלום עם הבעלים וירד להציל ולא הציל אפילו שכרו אין לו דהא לא הועיל לו, וכן אם עלה חמורו מאיליו, וביאר שם הסמ"ע דדעת הרמ"א הוא בעלה חמורו של חבירו דינא הכי דאפי' אם התנה עמו דירד להציל כדי שישלם לו דמי חמורו וירד להציל ונפסד חמורו, וחמור חבירו עלה מאיליו ג"כ אין לו אלא שכרו כאיש אחר דאין פסידא ע"י הצלה כ"א בטירחא בלבד. ואם לא התנה עם חבירו אפילו שכרו אין לו אף דיש לו פסידא על ידו וכדין ירד להציל ולא הציל ומקורו מהמהר"ם פדואה. והסמ"ע עצמו חולק עליו דבהתנה עמו ועלה מאיליו אחר התנאי והיה לו פסידא צריך לשלם לו כל דמי

שכרו בשביל כוחו המיוחד שמקוה להציל, וכל שלא הציל בטלה כל הפסיקא שע"מ כן לא פסקו עמו כלל והלכך אפילו עלה מאיליו אין כאן פסיקא שלא פסקו עמו אלא אם יבחו כוחו שיש לו כח להציל, ומ"מ נותנין לו שכר טורח דשכר הטורח סתמא נתחיבו על ספק הצלה, ע"כ.

ולפי דבריו אף הראב"ד עצמו מודה הכא בירד להציל שאין משלם לו בעלה מאיליו וזהו דלא כמו"ש שבעלה מאיליו ג"כ פליגי הראב"ד והרמב"ן.

אמנם במהר"ם פדואה תשו' סי"ג שממנו למד הרמ"א דינו משמע לכאורה דתליא בפלוגתא של הראב"ד והרמב"ן.

ב) השטמ"ק כי הטעם שחייב לשלם לו דמי חמורו הואיל ועל ידו הפסיד וזה הרויח את שלו, ואע"ג דעלה מאיליו ובלי טורח ניצול, ולפי"ז אין זה קשור לקבלן אלא אף דקבלן דינו כשכיר יום מ"מ הכא חייב הואיל והפסיד על ידו.

ג) בשו"ת באר יצחק (חוי"מ סי' ו' ענף ד' הובא בפת"ש רס"ד סק"ב) כתב שפלוגתת המהר"ם פדאוה והרמב"ן תליא בפלוגתת התוס' והרא"ש גבי ספינה סתם ויין זה. והיינו כפי שכתבנו לעיל בפרק ב' שכשהאונס מצד הבעה"ב והמשכיר הפסיד ספינתו שלהריב"ן משלם כל שכרו, וכן פסק המחבר בשו"ע. ולהריב"ן ולהרא"ש אין משלם אלא על מה שהלך אף שהפסיד ספינתו וכן פסק הרמ"א. והי"נ בני"ד לשיטת התוס' חייב לשלם דמי חמורו כיון שהיה לפועל הפסד שנטבע חמורו, אבל לשיטת הרא"ש אף שהפועל הפסיד ספינתו אינו משלם אלא על מה שהלך והי"נ אין

והסמ"ע פסק כהראב"ד ולכן פסק שבעלה מאיליו משלם לו כל מה שהפסיד והרמ"א פסק כהרמב"ן שבעלה מאיליו אין משלם לו על מה שלא עשה.

ועיין בסמ"ע סי' שלי"ה סק"ז שהעתיק את תשו' הרשב"א שראובן שכר לשמעון שימשו בדרך נסיעתו ומת ראובן בחצי הדרך נותנין לו כל שכרו.

והקשה שם הנתי" דמ"ש משכר מלמד נער ומת הנער דהוי פסידא דמלמד ותירץ דס"ל כהראב"ד שכל היכא ששכרו בקבלנות ולא עשה הפעולה מחמת בעה"ב חייב לשלם דהוי כקנאו והי"נ ששכר את שמעון שימשו בדרך סתם הוי כקבלן והוי פסידא דבעה"ב וחייב לשלם, אבל במלמד הוא שכיר יום ולכן באונס הוי פסידא דפועלים (ואף דהראב"ד עצמו סובר דאף בפועל כל שהתחיל במלאכה חייב לשלם לו כמבואר שם בנימוויי והי"נ במלמד הרי התחיל מלאכה, י"ל דבזה הרשב"א והסמ"ע לא ס"ל כוותיה אלא שאף שהתחיל הוי פסידא דפועלים, ורק בקבלן ס"ל דחייב לשלם.) וממשיך הנתי" דאנן לא קיי"ל כוותיה בהא ופסקינן דגם בקבלן שייך החילוקים דסימן שלי"ד דהוי פסידא דפועלים.

ולפימ"ש יוצא לנו שהסמ"ע לשיטתו שפסק כהראב"ד בין בסימן שלה ובין בסי' רסד. והרמ"א והנתי" פסקו כהרמב"ן בבי' המקומות ולכן פטור דהוי אונסא דפועלים.

ועיין עוד בחזו"א (שם סקיי"ט) שתי את קושית הרמב"ן על הראב"ד דאף דבכל קבלן משלם לו שכר כל פעולתו אף שנאנס מ"מ התם שאני דכיון דא"א להציל רק ע"י הדחק ומוסיפין לו על



דשכירות ליומא ממכר הוא והוי כקונה לזמן דכל האונסין חל על הקונה, ואף דבשוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר ופסק הנהר בחצי היום הוי פסידא דפועל ואין בעה"ב נותן לו כלום וכמבואר בר"ס של"ד והוא מהגמי בהאומנין, מ"מ היינו דוקא בפועל שלא שייך לומר שקנה את גופו, אבל בבית אמרי' דממכר הוא וכל האונסין חל על הלוקח.

משלם לו כפי מה שהתנה עמו אלא רק שכר טרחתו.

ד) דעת המחנ"א שהובא לעיל פרק ה' דכל היכא שהפועל אומר אנא הא קאימנא משלם כל שכרו.

פרק ז' - האם שכירות בית כשנאנס השוכר דינו כשכירות פועלים

(1) ב' דעות ברמ"א כשמת השוכר.

(2) חידושו של הערוה"ש דבשאר אונס לכו"ע חייב.

והנתי' שם ביאר דבחמור כיון שבחמור זה ומת החמור משועבד הנבילה לשכור חמור אחר דהוי כאפותיקי, בזה אין שייך לומר ממכר הוא רק כפועל שיש עליו חיוב הגוף, אבל בבית זה דאם נפל אזדא ואין על הבעה"ב שום שיעבוד אמרינן שפיר דממכר הוא וכל האונסין חל על הלוקח.

(1) בסי' של"ד הביא הרמ"א ב' דיעות במי ששכר בית לדור בו ומת תוך זמן השכירות, לדעת המרדכי בשם הר"מ א"צ לשלם לו רק מה שדר בו דבעה"ב הוי כפועל וה"ל להתנות. ולדעת הרשב"א והראב"ד והב"י פסק כוותיהו חייב לשלם כל השכירות לכן אם קיבל השכר כולו א"צ להחזיר כלום.

אמנם החזו"א שם סק"י ביאר דההבדל הוא שבספינה שכר גם את בעה"ב להוליכה ובעה"ב הרי לא נקנה אלא הוי פסיקא בעלמא וכמו כל פועל. אבל בבית שייך לומר שמכר לו את הבית וה"נ אם שכר ספינה להוליכה בעצמו נמי אמרי' דשכירות ממכר הוא ואם טבעה יתחייב לשלם כל השכירות.

וכל הנידון הוא על מה שלא דר בו. אבל על הזמן שדר בו פשיטא דחייב לשלם דהא נהנה. ולהלכה כיון דהוי פלוגתא א"א להוציא ממון וגם הש"ך פסק להדיא כמהר"ם דא"צ לשלם. אמנם במנחת פיתים להגר"מ אריק (חוי"מ סי' של"ד) פסק בפשיטות דחייב לשלם וחולק על הרמ"א מטעם דשכירות ליומא ממכר הוא.

אבל המהר"ם סובר דל"א דשכירות הוי כממכר מפני כמה טעמים (א) כהתוסי' דל"א שכירות ממכר הוא אלא באונאה. (ב) די"ל דלכל יומא ממכר הוא וכמו"ש הש"ך בסי' של"ד. (ג) כדעת הב"ח דרק מדרבנן הוי כמכר אבל מדאורייתא לא ולכן דינו ככל שוכר פועל שבאונס הוי פסידא דפועל וכן נמי בשוכר בית ונאנס א"צ לשלם לו. וע"ש בביאור הגר"א בטעם הדבר דבכל אונס הוי פסידא דפועלים דלהרא"ש הוי הטעם משום הממע"ה דכיון דהוא ספק על מי ההפסד

אמנם יל"ע אם הא דפטור הוא רק במת השוכר או שגם בשאר אונס כגון שחלה השוכר נמי פטור מלשלם. והאם יש הבדל בין אונס שכיח לאינו שכיח.

(2) והנה בביאור סברת פלוגתתם אי חייב לשלם כתב הנתי' בסי' שיב סק"יג דהרשב"א שסובר דחייב לשלם ס"ל

בזה ופטור מלשלם לו אלא שאם הפועל רוצה שישלם לו אף על גנו"א הו"ל להתנות שהבעלים יתחייב לו אף בכה"ג וכיון שלא התנה פטור הבעה"ב ואף אם כבר נתן המעות יחזיר.

ולפי סברא זו דבמת א"צ לשלם כיון דשכירות ל"ה כמכר והוי כשאר פועל א"כ בכל אונס א"צ לשלם לו דהאי טעמא שייך ג"כ בשאר אונס.

3) אמנם בערוך השולחן סימן שלי"ד סייב חלק דבשאר אונס לכו"ע חייב לשלם וז"ל: "דודאי כל אונס שמחמתו יצא השוכר מהבית אפילו במכת מדינה ההפסד על השוכר ואפילו לא שילם לו צריך לשלם לו כל השכר כגון שהשוכר הוצרך לברוח באמצע זמן שכירותו מ"מ צריך לשלם דמי השכירות בשלימות ורק כשמת שאני דהרי אינו בחיים שיתבענו וכשתובע יורשיו יכולים לומר מה לנו לעשות כיון שנתבטלה המלאכה ע"י אונס הוי פסידא דידך וכמו בפועלים שההפסד שלהם וכיון דלא התנית וכו' אין לנו לשלם בעד אונס כי האי שהשוכר אינו בעולם" עכ"ד.

הרי לנו דעת הערוך השולחן שבשאר אונס לכו"ע צריך לשלם דמי השכירות ואף המהר"ם מודה בזה.

וצריך לומר בביאור דבריו דדוקא היכא שיש אונס בשכירות או בשוכר שמחמתה השכירות אינה קיימת או שהשוכר אינו קיים דינו כפועל שא"צ לשלם אבל אם השכירות קיימת וגם השוכר קיים חייב לשלם שהמשכיר יאמר לו בוא והשתמש דהרי כולם קיימים, דכל הדין דבאונס הוי פסידא דפועלים היינו היכא שיש איזה אונס, אבל בליכא אונס הוי כמו שהבעה"ב

אין הפועל יכול להוציא מבעה"ב וה"נ אין המשכיר יכול להוציא מעות השכירות מהשוכר. ולהמרדכי הטעם הוא כיון דהפועל היה צריך להתנות שאף אם יאנס ישלם לו השכירות וכיון שלא התנה הפסיד. והנתי' ס"י שלי"ה סק"ב כתב דכל החיוב לשלם לו על מה שלא עשה הוא מחמת שגרם לו ביטול מלאכה ומדינא דגרמי ולכן אם נאנס ולא פשע יותר מהפועל פטור מדינא דגרמי דגרמי חייב רק בפשיעה. ונפק"מ בין הטעמים בכל אונסא דפועלים אם כבר נתן המעות לפועל אם צריך להחזיר לו דלהרא"ש אין יכול להוציא שוב מהפועל כיון דהוא ספק. ולהמרדכי והנתי' כיון שהפועל לא התנה מפסיד ואף שכבר קיבל המעות צריך להחזירם.

והנה במ"ש המרדכי הטעם דכל אונסא דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה הוי פסידא דפועלים משום דהפועל ה"ל להתנות וכיון שלא התנה הפסיד, יל"ע אמאי מוטל על הפועל להתנות יותר מעל בעה"ב נימא שעל בעה"ב מוטל להתנות שיפטר באונסין וכיון שלא התנה ישלם. וצ"ל דהטעם הוא כיון דהפועל בא להוציא מבעה"ב ורוצה שישלם לו על האונסין צריך הוא להתנות ועל הבעה"ב שהוא המוחזק אין מוטל עליו חיוב להתנות. ומ"מ אין טעם זה דומה לטעמו של הרא"ש דהממע"ה דלהרא"ש כל פעם תליא מי הוא המוציא ולכן אם כבר נתן המעות לא יחזיר. אבל להמרדכי כיון שעל המוציא היה מוטל להתנות אף שזה מטעם הממע"ה אבל מכיון שלא התנה פטור הבעה"ב לשלם לו ואף שנתן המעות יחזיר. ועיין לעיל בפרק ה' שיטת המהר"ם מרוטנבורג ולפי דבריו י"ל שגם המרדכי סובר דבכל אונס דלא שכיח חייב לשלם לפועל אף על מה שלא עבד וכההיא דנשבעין לבני העיר, ורק באונסא דשכיח הוי כגנו"א שש"ש חייב



ואף שהמשכיר הפסיד ביתו, ואף החולקים שם דחייב הרמ"א בשם התשו' מיימוני היינו דוקא משום דשכירות ליומא ממכר הוא ולא משום דקיבל שכר על האונסין דה"ט שייך דוקא בספינה.

5) והנה היה מקום לומר דמקושית המרדכי על המהר"ם שפוטר, דאמאי בספינה סתם חייב לשלם מוכח דלא כהערוה"ש שבשאר אונסים חייבין, דהא בספינה סתם ויין זה ג"כ גוף האדם קיים אלא שאירע אונס שאין יכול להביא היין, אמנם נראה דבזה אף הערוה"ש מודה דצ"ל פטור וכמוש"ל דכל היכא דהשכירות אינה קיימת או שהשוכר אינו קיים סובר המהר"ם שפטור וה"נ היין אינו קיים.

6) אמנם המחנ"א (הלי שכירות סימן ה') למד ג"כ דלא כהערוה"ש, אלא דלהמהר"ם והרמ"א והש"ך דפסקו כוותיה בכל אונס שנעשה לפועל פטור. עיי"ש שהקשה דאמאי פסק המרדכי בעצמו שמלמד שחלה דצריך הבעה"ב לתת כל שכרו דמזלו של בעה"ב גרם ונסתחפה שדהו דס"ל שכירות ליומא ממכר הוא, א"כ בשוכר בית ומת נימא ג"כ דאין האונס פטור, הרי שלא חילק בין אם השוכר והשכירות קיימת לבין אונס שאין השכירות קיימת.

פרק ח' - שכירות בית כשהקדים שכרו

אמנם אף שכתבנו דבאונס בגוף הבית ודאי יכול לחזור בו שיכול לומר קי"ל כהמחבר והטו"ז ועוד שאין משלם על מה שלא נשתמש, מ"מ אם הקדים לו את השכר כתב הנתי' בשם המחנ"א לכו"ע שכירות ליומא ממכר הוא ואפי' באונס בגוף הבית פטור מלהחזיר את השכירות, וביאר הנתי' דהיינו דוקא כשפ"י על

חוזר בו וודאי חייב לשלם, ורק אם אחד משניהם נתבטל מחמת אונס ואין אפשרות כלל להשתמש פטור.

4) והנה המרדכי כשהביא את דעת המהר"ם שפוטר (מרדכי פרק האומנין סי' שמה) כתב וז"ל: "אשיבכם מה שנראה בעיני אם לא נתנה כל השכירות היורשין פטורין מכל מה שלא דרה בו כיון שנאנסה וכו', ואע"ג דאמר בההיא פירקא השוכר את הספינה וטבעה בחצי הדרך וכו' אילימא בין זה וספינה סתם אם לא נתן אמאי לא יתן (פי' דשם מבואר בגמ' דברי ר' נתן ששוכר ספינה וטבעה בחצי הדרך אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן, ופריך הגמ' אילימא בספינה סתם ויין זה אם לא נתן אמאי לא יתן נימא ליה הב לי חמרא ואנא מייתינא ספינתא ופירש"י דהואיל והספן יש בידו להשלים תנאו וזה מעכב ישלם כל השכר, והכא נמי כיון שהמשכיר בידו לקיים תנאו שהבית קיים אף שהשוכר מת חייב לשלם כל השכירות) שאני התם שגם בעל הספינה הפסיד ספינתו אבל גבי פועלים דלא הפסידו כלום אלא שמתבטלים כיון דבעה"ב אנוס לא יתן להם כלום הי"נ מיתה אין לך אונס גדול מזה מיהו מה שדרה בה כבר אם לא נתנה יתנו היורשים משלה. וכבר כתבנו לעיל בשם החזו"א החילוק אם המשכיר הפסיד ספינתו ששכר שהמשכיר נוטל כלול בו גם האחריות של אונסין.

ונראה דצ"ל לדבריו דדוקא בספינה נוטל המשכיר שכר גם על האחריות של אונסין וכמו"ש דכל הדרכים בחזקת סכנה, אבל במשכיר בית שאין מצוי כ"כ שיארע האונס בו שיפול הבית וכדו' אין נוטל שכר על האונסין ולכן בנפל הבית פסק בשו"ע סי' שיב דפטור מלשלם על מה שלא נשתמש דדמי לשאר פועלים

הוא קבלן ואף אם הקדים לו המעות צריך הפועל להחזיר המעות. ועל מה שהלך אם נהנה הבעה"ב בזה צריך לשלם. ואם לא נהנה א"צ לשלם. ובכה"ג אף אם הקדים לו המעות יחזיר.

אם הפועל מת אין יכולין היורשין לומר תן לנו העבודה ונעשנה. אבל אם הקדים כבר שכרו א"צ היורשין להחזיר השכר אלא הם יגמרו העבודה.

ב כשהאונס הוא מצד הבעה"ב שאין יכול לקיים תנאו או כשהחפץ נאנס אבל השליח מוכן לקיים התנאי, על מה שהלך צריך הבעה"ב לשלם אף אם לא נהנה בזה כגון שהספינה טבעה עם היין, ועל מה שלא הלך א"צ לשלם וע"ז מבואר בגמ' דהוי פסידא דפועלים, חוץ מספינה שהריב"ן סובר שמשלם אף על מה שלא הלך כיון שהמשכיר הפסיד ספינתו והריב"ס חולק ע"ז, והמחבר פסק שמשלם הכל והרמ"א פוסק שמשלם רק על מה שהלך.

המחנ"א כתב שדעת הרבה ראשונים הוא שכל שהפועל מוכן לעבוד צריך לשלם לו אף מה שלא הלך, ואף להפוטין מ"מ באונס דלא שכיח חייב. אף על מה שלא הלך אם הקדים לו השוכר את כל השכר כתבו התוס' בשם ריב"ס שא"צ להחזיר לו, והריב"ן סובר שהקדים לא מהני וצריך להחזיר.

הריטב"א והראב"ד סוברים שבקבלן צריך ליתן לו כל שכרו, וכן כשהתחיל המלאכה, אבל בשו"ע לא פסק כן.

ג כששניהם יכולים לקיים תנאם אף שאירע אונס ה"ז חולקין השכר. ובספינה שהפועל נפסד לדעת הריב"ן חולקין הכל ומשלם חצי. והריב"ס

הקדמת השכר (ובפת"ח פ"ו הערה כ"ב כתב בשם מהר"י הלוי שצריך גם התנו וגם שיקדים ממש) ואז אמר' דהוי שלו לאלתר ולא מטעם תפיסה אלא דכיון שהתנו הוי כמכר ומדינא א"צ להחזיר, אבל אם נתן מעצמו בתחלת הזמן דמי השכירות או שתפס לא הוי כמכר ומחשב עמו על מה שלא נשתמש.

אולם במה שחידש המחנ"א דבהקדים שכרו לכו"ע הוי כמכר נראה לכאוי דדוקא כשפירש והקדים את "כל" השכר בדוקא ולא סגי במקצת פרעון וכמו בכל קנין כסף דסגי בפרוטה משום תחילת פרעון, דהכא א"צ את הקדמת המעות משום קנין דממילא איכא קנין חזקה במה שדר בו, אלא דע"י הקדמתו את המעות מוכח שאין רוצה רק את זכות ההשתמשות אלא רוצה שיהא שלו לאלתר וכמו ממכר וא"כ מסתבר שצריך ליתן את כל המעות.

עוד יל"ע לפי ח"י של המחנ"א דהקדים שכרו הוי כמכר, דכהיום נהוג אצל המשכירים שתובעים את דמי השכירות לפני הזמן שהשוכר דר בו, ובסתמא כל שוכר ששכר בסתמא יוכל המשכיר לבקש ממנו השכירות בתחילת החודש וכמנהג המדינה, דלפי"ז כל השוכרים בסתמא הוי כהקדמת מעות ומכר הוא ובאונס לא יצטרך המחזיר להחזיר השכר, אך צריך לדעת אם באמת המנהג כן ברוב המקומות כדי שנאמר דכל סתמא הלך אחר המנהג.

הסיכום העולה מכל מה שכתבנו בפרקים הנ"ל:

א כשהאונס הוא מצד הפועל שאין יכול לקיים תנאו ולא מצד הבעה"ב אין חייב לשלם לו על מה שלא הלך אף אם



ליתן לו כל שכרו אף על מה שלא הלך. ואף להראשונים דפטרי על מה שלא הלך מ"מ באונס דלא שכיח חייב. אבל הנתי ועוד פוסקים חולקים על זה.

(ו) בירד להציל חמור של חברו ועי"ז נפסד חמורו ועלה חמור של חברו מאיליו, הרמ"א כתב דבהתנה אין לו אלא שכירתו כאיש אחר. והסמ"ע כתב דמשלם לו דמי חמורו. וטעם דברי הסמ"ע שמשלם כל השכר (א) דפוסק כהראב"ד דקבלן כשנאנס משלם כל שכרו. (ב) טעם השיטמ"ק דכיון שהרויח ע"י הפסידו של השני. (ג) דפוסק כהרא"ש דכל היכא שהאונס מצד הפועל והפסיד ספינתו משלם כל שכרו. (ד) ולהמחנ"א כל היכא שהפועל מוכן להשלים מלאכתו משלם כל שכרו.

(ז) השוכר בית ומת השוכר ב' דיעות ברמ"א אי צריך לשלם כל שכרו, ומה שנהנה ודאי צריך לשלם. הרמ"א והש"ך והט"ז פסקו שא"צ לשלם. הב"י פסק שצריך לשלם. אמנם במנחת פיתים פסק בפשיטות שחייב לשלם דשכירות ממכר הוא. הערוך השלחן כתב דרק במת השוכר איכא פלוגתא, אבל בשאר אונסים כגון חולי לכו"ע צריך לשלם. אבל מהפוסקים לא משמע כן.

(ח) בשכירות בית כשהקדים שכרו כ' הנתי דלכו"ע שכירות ממכר הוא. אמנם דוקא כשפ"י על הקדמת השכירות וגם הקדים שכרו, אבל הקדים מעצמו המעות לא מהני. ונראה לומר דהיינו דוקא כשהקדים את כל המעות. ויל"ע כהיום שהמנהג הוא להקדים אם ג"כ נימא דשכירות ממכר הוא.

נסתפק אי משלם חצי או רק רביעית. ובשאר דברים לכאוי אף להריב"ן ג"כ יש להסתפק אם חצי או רביעית. בהקדים לו את השכר לכו"ע חולקין הכל. מדברי הסמ"ע נראה שהכריע שאין חולקין לרביעית אלא חולקין היינו חצי חצי. הש"ך והחזו"א הכריעו שחולקין אין הכו' כפי מה שהלך אלא חצי מכל הדרך.

כ"ז הוא כשאין אף אחד מהם מקיים התנאי אלא שאומר שיכול לקיים התנאי אבל אם אחד מהם אומר שרוצה באמת לקיים התנאי שהפועל אומר אנא הא קאימנא חייב לתת לו כל השכר. וכן להיפך כשהשוכר מביא את הפעולה והפועל אינו רוצה חייב אף להחזיר לו שכרו.

בכה"ג שמביא ספינתו מסתבר שא"צ להביא ספינתו למקום היין שהתחיל שם במלאכה אלא סגי למקום שטבעה ספינתו. ובעל היין יצטרך להביא היין אל המקום ההוא. אמנם אם בעל היין אנוס בזה אפשר דא"צ להביא היין לשם אלא בעל הספינה יביא ספינתו למקום תחילת היין והלה יוסיף לו תשלום על תוספת המלאכה.

(ד) כשאירע האונס ושניהם אינם יכולים לקיים תנאם המוציא מחבירו עליו הראיה דכל אחד יאמר לחבירו מזלך גרם ולכן אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן.

(ה) המחנ"א כתב דדעת הרבה ראשונים הוא שכל היכא שהפועל מוכן לעבוד ואומר אנא הא קאימנא חייב



העולה לדינא:

בשאלה א':

במקרה הראשון - יש הבדל אם שמעון מוכן ללכת עוד פעם להוליך יהלומים או שמפחד ללכת, כמו"כ יש הבדל אם סיכס איתו על יהלומים אלו בדווקא או על יהלומים סתם.

אם שמעון מפחד ללכת מקרי אונסא דפועל, ולכן אם סיכס איתו על יהלומים אלו בדווקא הוי כספינה זה ויין זה שהממון נשאר ביד המוחזק אם לא נתן לא יתן, ואם נתן לא יטול אבל אם סיכס איתו על יהלומים סתמא ורוצה לתת לו יהלומים אחרים להוליך א"צ לשלם לפועל וכספינה סתם ויין סתם ואף אם הקדים שכרו יחזור ויטלו ממנו.

אם שמעון מוכן ללכת אין האונס מצד הפועל, ולכן אם סיכס איתו על יהלומים אלו הוי אונסא דבעה"ב וחייב לשלם לו על מה שהלך והיינו כפי מה שמשלמים להוליך חצי הדרך, אמנם פטור מלשלם כל שכרו דהוא פסידא דפועלים, ואם הקדים לו שכרו לא יוכל להוציאו ממנו. אבל אם סיכס איתו על יהלומים סתם וראובן מוכן לתת לו יהלומים אחרים חולקין השכר ומשלם חצי הדרך, ואף אם הקדים לו שכרו יחזור ויטול חצי ממנו. אמנם אם ראובן אינו רוצה לתת לו יהלומים אחרים צריך לשלם לו כל שכירותו כיון ששמעון מוכן לקיים תנאו.

במקרה השני – כשתפסו אותו בבדיקת המכס יש עוד ספק דזהו ודאי שהתשלום יש בו ב' חלקים:

- (א) שכר ההובלה והשמירה וקבלת אחריות שהסחורה תגיע ליעדה.
- (ב) שכר על הסיכון שהשליח לוקח על עצמו שאפשר שיתפס ויקנס.

ולכן כששוכרים שליח להביא סחורה מחו"ל ומסכמים איתו שיצהיר ע"ז כשעובר את המכס, התשלום הוא הרבה פחות כיון שאינו לוקח סיכון על עצמו, ואפשר לשום זאת ע"פ שמאים או לברר את המנהג כמה משלמים על ההובלה והשמירה וכמה משלמים עבור סיכון הברחת המכס.

והנה בחלק התשלום עבור ההובלה דינו כבמקרה הראשון שיש הבדל אם סיכס אותו על סחורה זו דווקא וכן אם שמעון מפחד ללכת עוד פעם.

אמנם על חלק התשלום עבור סיכון הברחה יש לדון בזה, מצד אחד אפשר לומר שצריך לשלם לו שהרי לקח על עצמו את הסיכון שהבריח המכס, ואף שלא סיים את תכלית המלאכה מ"מ התשלום הוא אינו על תוצאת המלאכה כי אם על עצם לקיחת הסיכון.



ומאידך גיסא י"ל שהבעלים אינו מוכן לשלם עבור סיכון שאין לו חפץ בו, כי מאחר ולא נתקיימה מטרת ההברחה לשמה נשלח הרי שלא השלים מלאכתו, והוי כירד להציל ולא הציל שאין לו אלא שכרו וה"נ לא ישלם אלא על ההובלה לבדה, ועדיין צ"ע בזה.

אמנם את חלק התשלום שמשלמים על ההובלה של היהלומים בלי לקיחת סיכון של ההברחה מסתבר שדינו ככל ההבדלים והדינים שנתבארו במקרה א'.

בשאלה ב'

אם לא נתן המעות עדיין א"צ לשלם דכיון שכשחלו אשתו ובניו הוי אונס כמבואר ברמ"א ס"י שלג, הוי פלוגתא אם כשנאנס השוכר חייב לשלם, הרמ"א והש"ך והט"ז פסקו שא"צ לשלם. המנחת פיתים פסק שצריך לשלם. הערוך השולחן כתב שבשאר אונסים כשלא מת ג"כ חייבין לשלם. ולכן א"א להוציא ממון. אבל אם כבר נתן המעות א"א להוציא ממנו. וממילא מה שנתן ה-300 דולר מעות קדימה א"א להוציא ממנו. אבל לא מטעם דבהקדים הוי שכירות כמכר דאפשר דזהו רק בנתן כל המעות, ורק מטעם ספיקא א"א להוציא מהמוחזק.